

УДК [336.14.021.8:331.25:351.84.071](477)

КОМПЛЕКСНИЙ ПІДХІД У ПУБЛІЧНОМУ УПРАВЛІННІ ПЕНСІЙНОЮ СИСТЕМОЮ ЯК ОДИН ІЗ НАПРЯМІВ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНОГО ПОСТУПУ УКРАЇНИ

Наталія Зеленко¹; Василь Зеленко²

¹Національний університет «Львівська політехніка», Львів, Україна

²Львівський національний університет імені Івана Франка, Львів, Україна

Резюме. Проаналізовано основні проблеми щодо підвищення ефективності публічного управління пенсійною системою в Україні. Обґрунтовано необхідність застосування комплексного підходу до цих процесів. Проведено аналіз впливу тінізації заробітних плат на наповнення бюджету Пенсійного фонду України. Проведено умовний розрахунок заробітної плати, згідно з яким державі надходить, з урахуванням всіх утримань, податків та нарахувань приблизно третина від тієї величини коштів, що виплачується працівникові у вигляді заробітної плати. Дослідження показало, що для підприємств-платників ПДВ існує непряме податкове навантаження на ФОП, що в окремих ситуаціях збільшує «податок» майже до половини. Окреме місце присвячується проблемі трудової міграції з України до ЄС. Дослідження вказує, що Україна запроваджує зміни з реформування системи соціального страхування, використовуючи багаторічний досвід країн Центрально-Східної та Південно-Східної Європи, а також Прибалтійських держав. Окрім цього, раніше такі реформи було проведено у Чилі, Казахстані та інших країнах. Вказано на необхідність запровадження в Україні обов'язкової накопичувальної складової пенсійної системи, сплата внесків до якої повинна здійснюватися у вигляді утримань із заробітної плати, оскільки, як показує досвід ЄС, це стимулює працівників, робить їх відповідальнішими за свої пенсійні заощадження. В межах комплексного підходу запропоновано застосовувати маркетинговий підхід до управління пенсійною системою. Вказано на важливість імплементації Угоди про асоціацію з Європейським Союзом у частині співробітництва в галузі зайнятості, соціальної політики та рівних можливостей, а також здійснено оцінювання впливу на функціонування системи пенсійного забезпечення окремих положень вітчизняних законодавчих актів. На базі проведеного аналізу в теоретичній та практичній площинах обґрунтовується потреба не тільки розвинути трирівневу пенсійну систему, але й дослуховуватися до рекомендацій Світового Банку щодо формування п'ятирівневої системи. Уряду слід досягти нової якості у публічному управлінні як процесами пенсійної реформи, так і щодо соціально-економічного розвитку країни загалом, активно адаптовуючи досвід ЄС щодо використання інструментарію комплексного підходу.

Ключові слова: пенсійна система, пенсійна реформа, Пенсійний фонд України, державний бюджет, єдиний соціальний внесок, накопичувальна пенсійна система, Угода про асоціацію з ЄС, фонд оплати праці.

https://doi.org/10.33108/galicianvisnyk_tntu2020.05.194

Отримано 20.08.2020

UDC [336.14.021.8:331.25:351.84.071](477)

COMPREHENSIVE APPROACH IN PUBLIC PENSION SYSTEM MANAGEMENT AS ONE OF THE DIRECTIONS OF EUROPEAN INTEGRATION DEVELOPMENT OF UKRAINE

Natalia Zelenko¹; Vasyl Zelenko²

¹*Lviv Polytechnic National University, Lviv, Ukraine*

²*Ivan Franko National University of Lviv, Lviv, Ukraine*

Summary. *The main problems of the improvement of the efficiency of public pension system management in Ukraine are analyzed by the authors in this paper. The necessity of application of the comprehensive approach to these processes is substantiated due to the results of scientific investigations. The authors analyze the impact of wage shadowing on the budget of the Pension Fund of Ukraine. Conditional wages calculation is carried out. According to this calculation the state actually has revenues about a third of the amount of funds paid to the employee in the form of wages taking into account all deductions, taxes and charges. However, the investigation also shows that for VAT companies there is indirect tax burden on sole proprietorships, which in some cases increases the «tax» almost by half. Special attention is paid to the problem of labor migration from Ukraine to EU. The investigation indicates that Ukraine is introducing changes to reform the social insurance system, using the long-term experience of Central and Eastern Europe, as well as the Baltic States. In addition, such reforms have previously been carried out in Chile, Kazakhstan and other countries. The need to introduce the state accumulative pension component in Ukraine, to which contributions should be paid in the form of payroll deductions is also pointed out, as the EU experience shows that this fact stimulates workers and makes them more responsible for their pension savings. Within the framework of comprehensive approach, it is proposed to apply the marketing approach to the pension system management. The importance of the implementation of the Association Agreement with the European Union in terms of cooperation in the field of employment, social policy and equal opportunities, as well as the impact on the functioning of pension system for certain terms of national legislation is indicated. On the basis of analysis carried out in theoretical and practical terms, the need to develop not only three-level pension system, but also to take into account the recommendations of the World Bank concerning five-level system formation is substantiated. The government should achieve the new quality in public administration, both by the processes of pension reform and in relation to the socio-economic development of the country in general actively adapting the EU experience in the application of comprehensive approach tools.*

Key words: *pension system, pension reform, Pension Fund of Ukraine, state budget, single social contribution, accumulative pension system, Association Agreement with the EU, wage fund.*

https://doi.org/10.33108/galicianvisnyk_tntu2020.05.194

Received 20.08.2020

Постановка проблеми. За роки незалежності внаслідок постійного впливу певних негативних чинників в Україні склалася вкрай складна соціально-економічна ситуація, яка стала причиною багатьох негараздів у суспільстві, зокрема: зростання безробіття, зменшення народжуваності, підвищення рівня смертності (особливо, серед людей, які ще не досягли пенсійного віку), зубожіння мільйонів громадян. Такий стан справ у нашій державі призвів до незбалансованого функціонування пенсійної системи України. Це відбувалося під впливом таких чинників:

- складної демографічної ситуації;
- значної «тонізації» економіки;
- відсутності політичної та економічної стабільності в країні;
- повільних темпів практичного втілення подальших кроків реформування пенсійної системи (як і системи соціального захисту загалом), із урахуванням зобов'язань у межах виконання Угоди про асоціацію з ЄС;
- недосконалості податкового законодавства;

- недостатньої поінформованості громадян про цілі та завдання пенсійної реформи, що зумовлює «викривлене» розуміння переваг нової системи пенсійного забезпечення в Україні.

Однією з головних причин багатьох негараздів у нашій державі є відсутність чіткої комплексності в публічному управлінні загальнонаціональними соціально-економічними процесами. Брак застосування комплексного підходу, на основі кращих практик Європейського Союзу, значно ускладнює функціонування вітчизняної пенсійної системи. Одночасне та злагоджене управління всіма вищезгаданими компонентами дасть змогу значно полегшити публічне управління пенсійною системою в Україні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагомий внесок у дослідження системи пенсійного страхування здійснили ряд науковців. В. Надрага досліджує демографічні аспекти фінансових ризиків у розбудові пенсійної системи. Е. Лібанова займається дослідженням впливу демографічних чинників на систему пенсійного страхування. Аналізу реформ соціальної сфери присвячені праці І. Варченка. Стратегічний аналіз реформ у сфері пенсійного забезпечення висвітлено у дослідженнях О. Коваля. Проблеми «тонізації» економіки України та її вплив на пенсійну систему аналізують З. Варналій, І. Вінничук, С. Зюков, Т. Тищук. Проблемами захисту приватних пенсійних накопичень займається О. Кириленко. Макроекономічний аналіз вигод і втрат унаслідок функціонування системи державного пенсійного страхування проводить В. Мортіков. Магамат Додо досліджує еволюцію соціального виміру європейської інтеграції. Меліса А. Харді та Кім Шуей вивчають пенсійні реформи в умовах економіки, що змінюється. Анке Хасел аналізує особливості політичної економії пенсійної фінансизації. Бойко М. займається проблемами права соціального забезпечення України. Незважаючи на значну кількість досліджень та публікацій у даній сфері, багато проблем щодо подальшого реформування пенсійної системи України на основі кращого досвіду ЄС й надалі залишаються не повністю дослідженими. Причиною цього є волатильне ринкове середовище, змінна нормативно-правова база, зокрема через імплементацію законодавства ЄС згідно з Угодою про асоціацію.

Метою дослідження є аналіз особливостей застосування комплексного підходу в публічному управлінні національною пенсійною системою в процесі європейської інтеграції України.

Постановка завдання. Для досягнення поставленої мети визначено такі наукові завдання: розкрити сутність комплексного підходу в публічному управлінні пенсійною системою; визначити основні перешкоди, які стоять на заваді успішної пенсійної реформи в Україні; показати роль європейської інтеграції у подальшому розвитку пенсійного забезпечення в нашій країні; надати висновки та рекомендації щодо підвищення ефективності публічного управління пенсійною системою за допомогою використання інструментарію комплексного підходу.

Для вирішення поставлених завдань використано такі методи: аналіз, синтез, агрегування, індукція, аналогія, моделювання, комплексний підхід, статистичний метод.

Виклад основного матеріалу. Надзвичайно великою проблемою української економіки є її значна тінізація. Під дією цього чинника відбувається приховування від оподаткування реальної заробітної плати і, як наслідок, держбюджет, а у великій частині ПФУ, недоотримує значні суми фінансових надходжень. Це є однією з основних причин, поряд зі складною демографічною ситуацією, що зумовлює виникнення дефіциту власних коштів бюджету ПФУ. Тінізація економіки – це проблема не тільки нашої держави. Країни ЄС, навіть найрозвиненіші, теж характеризуються певним ступенем тіньового сектору. Визначальним чинником є – наскільки? Щодо України, то чим більша частка заробітної платні знаходиться у «тіні», тим більшим є навантаження на бюджет ПФУ і Держбюджет. Як наслідок – це зменшує можливості для підняття пенсій. Високий

рівень тінізації зарплати у сукупності з постійним зростанням демоекономічного навантаження¹ неминуче призводять до кризи солідарної системи загальнообов'язкового державного пенсійного страхування.

Проблема тінізації вітчизняної економіки висвітлюється у роботах таких науковців, як В. Базилевич, П. Борута, З. Варналій, Є. Марценко, Н. Шелудько та ін.

Д. Кассел у пошуку єдиної ознаки розмежування тіньової й «звичайної» економіки виділяє критерій «не облікованого створення цінностей», відповідно до якого тіньовою є будь-яка економічна активність, що спричиняє створення економічних цінностей держави, однак не враховується в її ВВП. Універсальнішою слід вважати типологізацію проф. З. Варналія, згідно з якою тіньова економіка складається з таких компонентів: «легальне» (нерегламентоване державою) виробництво товарів і надання послуг («неформальна економіка»); певні порушення у межах дозволеної економічної діяльності («підпільна економіка»); законодавчо заборонені види діяльності – рекет, корупція тощо («незалежна економіка») [13].

Серед країн пострадянського простору за масштабами тіньового сектору Україна, на жаль, і надалі утримує одну з перших позицій. Фахівці Національного Банку України підрахували, що близько 23,8% виробленого ВВП – це тіньовий сектор економіки [8]. Однією із його основних причин є значне оподаткування ФОП.

До прикладу, підприємству, щоб рентабельно функціонувати, потрібно «сплачувати два види податків»: легальні – законодавчо встановлені державою податки, збори, відрахування у соціальні фонди і т. д.; нелегальні – «відкати» кримінальним структурам, «хабарі» чиновникам контролюючих органів тощо. У сукупності все це призводить до того, що підприємство починає, хоча б частково, ухилятися від виконання своїх зобов'язань перед державою.

Мала зарплата на підприємстві чи у найманих працівників приватного підприємця – це перший сигнал, який свідчить, що доплату працівники можуть отримувати у «конвертах», ухиляючись при цьому від сплати податків. Прихована зарплата неминуче відобразиться на соціальній захищеності й самих працівників (лікарняні, відпустки, пенсії тощо). За даними проведеного незалежного дослідження, незважаючи на загальне переконання у тому, що «лише офіційна заробітна плата – запорука стабільності». 59,8% жителів України згодні працювати, отримуючи винагороду в «конверті», адже, за їхніми словами, «немає вибору» [10].

Вітчизняні спеціалісти впевнені, що за умови офіційної зайнятості усіх працюючих – на 10 платників пенсійних внесків припадало б не 9–10 пенсіонерів, а 6, що, в свою чергу, значно зменшило б навантаження на бюджет ПФУ [11].

Доцільно розглянути, як відбувається процес нарахування, оподаткування та виплати заробітної плати на типовому українському підприємстві, що сплачує податки на загальних підставах.

Обчислення проведемо в розрахунку на 100 грн заробітної плати.

1. Спочатку проводимо нарахування 22% ЄСВ на ФОП (фонд оплати праці):

$$100,00 \times 1,22 = 122,00 \text{ грн}$$

$$122,00 - 100,00 = 22,00 \text{ грн} - \text{нарахування ЄСВ.}$$

2. Далі здійснюємо утримання податку з доходів фізичних осіб (ПДФО – 18%) та військового збору (1,5%):

$$100,00 \times 0,18 = 18,00 \text{ грн} - \text{утримання ПДФО.}$$

$$100,00 \times 0,015 = 1,50 \text{ грн} - \text{утримання військ. збору.}$$

$$3. \text{ Сумарний податок: } 22,00 + 18,00 + 1,50 = \mathbf{41,50 \text{ грн.}}$$

$$4. \text{ Заробітна плата «на руки»: } 100,00 - 18,00 - 1,50 = \mathbf{80,50 \text{ грн.}}$$

¹Демоекономічне навантаження – в даному випадку показник, що характеризує співвідношення між платниками єдиного соціального внеску та отримувачами пенсійних виплат.

Як бачимо з наведених розрахунків, державі надходить, з урахуванням усіх утримань, податків та нарахувань приблизно третина (41,50 грн до 80,50 грн) від тієї величини коштів, що виплачується працівникові у вигляді заробітної плати. Проте дослідження показало й те, що для підприємств-платників ПДВ існує непряме податкове навантаження на ФОП. Якщо уявити, що уся отримана зарплата буде витрачена на споживання товарів у офіційних торговельних мережах, то умовно додається ще сплата ПДВ, а це ще «-20%» від отриманого доходу ($80,50 \times 0,80 = 64,40$ грн).

За такої умовної ситуації дана особа має реальну заробітну плату 64,40 грн, а державі сплачується ($41,50 + 16,1 = 57,60$ грн). Це майже половина. Однак часто покупки мають знижену ставку ПДВ, здійснюються на ринках тощо. Тому така пропорція дещо варіюється у користь працівника.

У загальному, в ряді країн Європейського Союзу податкове навантаження на оплату праці є приблизно таким, як і в Україні, а в Скандинавських країнах – вище. Все залежить від сприйняття населенням податку або як «стягнення» або ж як «оплату за соціальні блага». Над цим уряди в ЄС працювали десятиріччями.

Важливою реформою було нещодавне об'єднання функцій зі збору ЄСВ, обліку платників, контролю за сплатою внесків ЄСВ у ПФУ. На сьогодні у ПФУ функціонує централізована база даних персональних справ застрахованих осіб – система персоніфікованого обліку, яка з 01.01.2011 р. містить інформацію про усі види загальнообов'язкового державного соціального страхування.

Україна запроваджує зміни з реформування системи соціального страхування, використовуючи багаторічний досвід країн Центрально-Східної та Південно-Східної Європи, а також Прибалтійських держав. Раніше такі реформи було проведено в Чилі, Казахстані та інших країнах.

Щодо майбутнього запровадження в Україні обов'язкової накопичувальної складової пенсійної системи, то на сьогодні у Верховній Раді знаходиться на розгляді декілька альтернативних законопроектів. Експертами обґрунтовується необхідність сплати внесків до накопичувального фонду у вигляді утримань із заробітної плати, оскільки, як показує досвід ЄС, це стимулює працівників, робить їх відповідальнішими за свої пенсійні заощадження.

Невирішеними проблемами залишаються:

- значна частина малого бізнесу в Україні сплачує ЄСВ від рівня мінімальної заробітної плати (з вересня 2020 вона становитиме 5000 грн). Тобто ЄСВ становитиме 1100 грн. Такі працівники, навіть за наявності достатнього страхового стажу, зможуть розраховувати лише на мінімальні пенсії. Однак, з іншого боку, подвоєння мінімальної зарплати у 2017 р. та її постійне підняття створює податкове навантаження на ФОП цих підприємців, значна частина яких, враховуючи кризу від коронавірусу, змушена закривати бізнес;

- зростаюча трудова міграція українців до ЄС, з одного боку, надає цим особам належний рівень доходів, а для держави – збільшення валютних надходжень та зростання сукупного попиту. Однак у плані соціального захисту все набагато складніше, оскільки соціальні внески сплачуються в іншій країні, а в Україні така особа втрачає страховий стаж для призначення пенсії, право на лікарняні, допомогу з безробіття тощо.

І таких заробітчанин – більшість. Для того, щоб отримати усі ці соціальні гарантії, особа повинна мати офіційне працевлаштування, совісного працедавця, а також (що вкрай важливо) між Україною та державою-реципієнтом повинні бути укладені міжнародні угоди у сферах соціального страхування.

Покращити дану ситуацію допоможе ефективне виконання Угоди про Асоціацію з ЄС [1], оскільки гармонізація законодавчої бази у сфері соціального захисту спростить

відносини України з країнами-учасницями, що забезпечить підвищення рівня дотримання соціальних прав українців у ЄС. До прикладу, у Союзі ефективно працює модель із взаємного зарахування страхового стажу між різними країнами-членами. Україна в перспективі зможе долучитися до таких соціальних схем. Потрібна лише політична воля парламенту та уряду.

Одним із шляхів удосконалення публічного управління пенсійною системою є використання маркетингового підходу, предметом якого є виявлення й аналіз фінансових потреб і можливостей громадян, закономірностей їхньої появи та розвитку з метою задоволення потреб теперішніх і майбутніх пенсіонерів. Це дозволить оперативніше реагувати на зміни й коливання ситуації на ринку, повніше враховувати не тільки економічні, але й соціально-психологічні чинники. Маркетингові дослідження повинні визначити орієнтири на майбутнє, що дозволить сформулювати на перспективу завдання соціальної й економічної політики держави.

«Застосовувати маркетинг – означає реалізовувати системний підхід до управлінської діяльності з чітко поставленою метою, деталізованою сукупністю заходів, спрямованих на її досягнення, а також використовувати відповідний організаційно-технологічний механізм [9, с. 64]». Зауважимо, що продуктом системи пенсійного страхування в Україні є «пенсія» – це соціально-економічна категорія, у якій перетинаються різноманітні інтереси практично всіх соціальних груп і суб'єктів економіки. Пенсія – це продукт (своєрідний товар) страхової системи. Оскільки ці послуги надаються різними організаціями (ПФУ, НПФ, страховими компаніями, банками), то, з метою забезпечення соціальної справедливості, реалізація таких послуг може відбуватися під контролем держави (або самою державою) із активним залученням інших сторін соціального партнерства. За допомогою застосування такого інструментарію у ЄС уже функціонує пан-європейська недержавна пенсійна схема [7]. Загальноєвропейський **особистий пенсійний продукт (PEPP)** – це добровільна персональна пенсійна схема, яка доповнює існуючі державні та професійні пенсійні системи, а також національні приватні пенсійні схеми. Загальноєвропейські особисті пенсійні продукти (PEPP) регулюються Регламентом 2019/1238, відомим як [3].

Існує багато точок зору різних авторів, як потрібно проводити наступні кроки пенсійної реформи. Причинами складного стану вітчизняної пенсійної системи одні вважають демографічні чинники, інші – методологічні (зміни бази для нарахування внесків, перенесення частини навантаження з ФОП на виплачену зарплату), ще інші – результат комплексного (системного) впливу на пенсійну систему багатьох чинників.

Для вирішення проблеми покращення публічного управління пенсійною системою потрібно підходити досить різносторонньо, оскільки на ці процеси здійснює вплив сукупність економічних, політичних, соціальних та психологічних чинників. З огляду на це, єдиного шляху для вирішення даної проблеми не існує. Це ще раз доводить необхідність застосування комплексного підходу для вирішення цих складних завдань.

Аналіз різних точок зору щодо підвищення ефективності публічного управління пенсійною системою призвів до таких висновків:

- 1) солідарна складова системи загальнообов'язкового державного пенсійного страхування є фінансово залежною від залучення додаткових ресурсів (як правило – бюджетних), оскільки власних доходів не вистачає на покриття витрат;
- 2) однією з основних причин кризового стану пенсійної системи є складна демографічна ситуація (відбувається значне навантаження на платника пенсійних внесків);
- 3) іншою важливою причиною є те, що значна частина заробітної плати знаходиться у тіньовому секторі економіки, у зв'язку з цим бюджет ПФУ недоотримує значні суми коштів;

4) для підвищення ефективності функціонування пенсійної системи України потрібно проводити її подальше реформування, а саме:

- впровадити в життя накопичувальну складову системи загальнообов'язкового державного пенсійного страхування;
- сприяти подальшому розвитку системи недержавного пенсійного забезпечення (недержавних пенсійних фондів та компаній зі страхування життя);

5) якісно та в терміни здійснювати імплементацію основних положень Угоди про Асоціацію з ЄС на практиці, особливо в плані політики зайнятості та соціального захисту. Це дозволить гармонізувати функціонування системи соціального захисту України до європейських стандартів.

Слід якнайшвидше закінчувати пенсійну реформу, оскільки час – це ресурс, який також обмежений. У своєму дослідженні, застосовуючи комплексний підхід, ми ще раз підтвердили тезу про те, що для того, аби знизити фінансове навантаження на ПФУ, необхідно залучати громадян до участі у всіх трьох складових вітчизняної пенсійної системи. Це дозволить їм отримати сумарну пенсію, яка буде адекватною трудовому вкладу та забезпечить гідний рівень життя (таблиця 1). Базуючися на досвіді ЄС, слід здійснювати оновлене, комплексне публічне управління соціально-економічним розвитком держави.

Таблиця 1. Частка пенсій з кожного рівня пенсійної системи у різних країнах світу, %

Table 1. Share of pension payments from each level of pension system in different countries, %

Країна	Рівні пенсійної системи			Усього
	I рівень	II рівень	III рівень	
Франція	51	34	15	100
Нідерланди	50	40	10	100
Швейцарія	42	32	26	100
Великобританія	65	25	10	100
США	43	13	42	100
Україна	99,93	0,0	0,07	100

Джерело: Literature source [4].

У звіті Світового банку за 2005 р. відповідними експертами було розширено тлумачення поняття «багаторівнева пенсійна модель». Коли у 1994-му було запропоновано ідею пенсійної системи, що базується на трьох «стовпах», то у 2005 році таких «стовпів» вже п'ять:

- 1) базовий (нульовий), або універсальний рівень – соціальна сітка безпеки для запобігання бідності, яка фінансується за рахунок загальних податків;
- 2) перший рівень – обов'язкова державна перерозподільча солідарна пенсійна система з визначеними виплатами;
- 3) другий – обов'язкова накопичувальна складова пенсійної системи з визначеними внесками (або обов'язкова система індивідуальних пенсійних заощаджень);
- 4) третій – система добровільного пенсійного забезпечення;
- 5) четвертий – нефінансовий (неформальний) рівень, що охоплює набагато ширший спектр соціальної політики: підтримку осіб похилого віку їхніми сім'ями, забезпечення доступу до медичних та житлово-комунальних послуг та ін. [6].

На думку експерта Катерини Одарченко, для забезпечення стабільності пенсійної системи необхідно створити два додаткових рівні:

– страховий рівень для надання паліативного догляду для людей пенсійного віку (фінансування медичних закладів не забезпечує мінімально необхідний пакет медикаментів і догляду, надаючи лише пакет послуг із проживання й харчування, який щомісяця коштує 7–12 тисяч грн);

– систему корпоративних пенсійних фондів. Цей рівень може стати новою складовою корпоративної культури, який буде мотивувати працівників до тривалих трудових відносин і лояльності [12].

Основа оновленої концепції пенсійного забезпечення полягає не у першочерговому досягненні економічного зростання держави, а, насамперед, у підвищенні рівня життя людей пенсійного віку.

В Україні уже діють усі ці рівні оновленого пенсійного забезпечення. До нульового рівня можемо віднести цільову допомогу громадянам згідно з Законом України «Про державну соціальну допомогу особам, які не мають права на пенсію, та інвалідам» від 18.05. 2004 р. за № 1727-IV [2]. Запропоновані перший, другий та третій – це рівні діючої системи пенсійного забезпечення в Україні. Четвертий рівень ще потребує удосконалення та розвитку, оскільки ринок соціального житла є слаборозвинений, задекларовані безкоштовні медичні послуги часто не надаються. Такий вид обов'язкового страхування, як медичне, перебуває у стані розроблення, а підтримка людей похилого віку їхніми сім'ями зводиться до надання матеріальної допомоги цими ж пенсіонерами своїм дітям та онукам.

В Україні вже робляться перші кроки так званого «розширеного пенсійного забезпечення», що полягають у наданні різних пільг для осіб зі статусом «пенсіонер»: надання субсидій на сплату житлово-комунальних послуг; право безкоштовного проїзду у громадському транспорті (однак воно часто обмежується) та ін.

Висновки. Запровадження п'ятирівневої пенсійної системи, що будується на засадах соціальної справедливості, насамперед забезпечить тісний взаємозв'язок між розміром пенсії та величиною сплачених громадянами внесків, що підвищить рівень життя пенсіонерів, сприятиме фінансовій стабілізації пенсійної системи та економічному зростанню нашої держави. Європейська Комісія у звітах про адекватність пенсійного забезпечення неодноразово закликає уряди країн-учасниць до активного впровадження різних пенсійних схем, з особливим акцентом на недержавному, корпоративному та професійному видах пенсійного забезпечення тощо [5]. Публічне управління процесами реформування пенсійної системи України (в процесі євроінтеграції) є системним, комплексним процесом великої складності, для здійснення якого необхідна злагоджена співпраця висококваліфікованих управлінських кадрів як з боку держави, так і з боку недержавних структур, оскільки на керівництво кожної країни, де проводиться пенсійна реформа, покладається розв'язання багатьох проблем як невідкладного характеру, так і на довготермінову перспективу. Україна не є винятком. А щоб забезпечити успіх у розпочатій справі, наш Уряд, за прикладом провідних країн ЄС, має докласти багато зусиль для розвитку дуже важливого напрямку в публічному управлінні пенсійною реформою – реформа повинна здійснитися «в головах громадян».

Conclusions. The introduction of five-level pension system based on social justice will ensure primarily close relationship between the pensions rate and the amount of contributions paid by citizens, which, in turn, will improve the living standards of pensioners, contribute to financial stabilization of the pension system and economic growth of our state in general. The European Commission in its reports invokes the government of member-countries to implement actively various pension schemes emphasizing non-governmental, corporate and professional pensions, etc. [5]. In conclusion, it should be noted that public management of the processes of

pension system reformation in Ukraine (in the process of European integration) is a systematic, complex process of great complexity, which requires coordinated cooperation of highly qualified management staff from both state and non-governmental organizations. In the countries where pension reform is taking place, many problems, both urgent and long-term, should be solved. Ukraine is no exception. And to ensure the success, our government, following the example of leading EU countries, should make many efforts in order to develop a very important direction in the public pension reform management – the reform should be carried out «in the minds of citizens».

Список використаної літератури

1. Угода про Асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони від 14 бер. 2014 р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/evropejska-integraciya/ugoda-pro-asociacyu> (дата звернення: 02.08.2020).
2. Про державну соціальну допомогу особам, які не мають права на пенсію, та інвалідам: Закон України від 18 трав. 2004 р. № 1727-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1727-15#Text> (дата звернення: 04.08.2020).
3. Pan-European personal pension product (PEPP): Регламент Європейського парламенту та Ради ЄС від 20 лип. 2019 № 1238. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:32019R1238&from=EN> (дата звернення: 05.08.2020).
4. OECD (2007), «Comparing Pension Policies of OECD Countries», in Pensions at a Glance 2007: Public Policies across OECD Countries, OECD Publishing, Paris. URL: https://www.oecd-ilibrary.org/docserver/pension_glance-2007-3-en.pdf?expires=1598264544&id=id&accname=guest&checksum=784755C60C0BFAEB7B3F0C1C7F587628 (дата звернення: 07.04.2020).
5. The 2018 Pension Adequacy Report: current and future income adequacy in old age in the EU. Volume I.: щорічний звіт Європейської Комісії. Частина 1. URL: <https://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=738&langId=en&pubId=8084&furtherPubs=yes> (дата звернення: 04.08.2020).
6. The World Bank's Five Pillar Framework / за ред. Rajeeva Sinha: Open Library/PressBooks. URL: <https://ecampusontario.pressbooks.pub/pensionfinance/chapter/topic-2-the-world-banks-five-pillar-framework/> (дата звернення: 07.08.2020).
7. What is the pan-European Personal Pension Product (PEPP)? : коментар Європейської Комісії. URL: https://ec.europa.eu/info/business-economy-euro/banking-and-finance/insurance-and-pensions/personal-pension-products_en (дата звернення: 05.08.2020).
8. Дослідження тіньової економіки в Україні. Національний банк України: веб-сайт. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/doslidjennya-tinovoji-ekonomiki-v-ukrayini--mayje-chvert-vvp--abo-846-mlrd-griven--perebuvaye-v-tini> (дата звернення: 07.08.2020).
9. Кондрашов О. М. Зміст і значення системного підходу в механізмі державного управління. Економіка та держава. 2007. № 12. С. 63–65.
10. Кучук М. Українці не против получать зарплату «в конвертах» – исследование. ЛІГА. Фінанси: веб-сайт. URL: <https://finance.liga.net/ekonomika/novosti/ukrainsy-ne-protiv-poluchat-zarplatu-v-konvertah---issledovanie> (дата звернення: 01.08.2020).
11. Мельничук В. Час пенсійної реформи. Тиждень UA. URL: <https://tyzhden.ua/Economics/233428> (дата звернення: 11.08.2020).
12. Одарченко К. П'ятирівнева пенсійна система для забезпечення гідних пенсій. 112.UA URL: <https://ua.112.ua/mnenie/piatyirivneva-pensiina-systema-dlia-zabezpechennia-hidnykh-pensii-520329.html> (дата звернення: 11.08.2020).
13. Тіньова економіка: сутність, особливості та шляхи легалізації: монографія / ред. З. С. Варналій. К.: НІСД, 2006. 574 с. URL: http://www.niss.gov.ua/book/ty_n_ekon/index.htm (дата звернення: 10.05.2011).

References

1. Uhoda pro Asotsiatsiyu mizh Ukrayinoyu, z odniyeyi storony, ta Yevropeyskym Soyuzom, Yevropeyskym Spivtovarystvom z atomnoyi enerhiyi i yikhnimy derzhavamy-chlenamy, z inshoyi storony [Association Agreement Between The European Union And Its Member States, Of The One Part, And Ukraine, Of The Other Part]. Available at: <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/evropejska-integraciya/ugoda-pro-asociacyu> (accessed 02 August 2020).
2. Pro derzhavnu sotsialnu dopomohu osobam, yaki ne mayut prava na pensiyu, ta invalidam: Zakon Ukrayiny 1727-IV [Law of Ukraine “On state social assistance to persons who are not entitled to a pension and the

- disabled” from 18.05.2004 for № 1727-IV]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1727-15#Text> (accessed 04 August 2020).
3. Pan-European personal pension product (PEPP). Regulation 2019/1238. Available at: https://ec.europa.eu/info/law/pan-european-personal-pension-product-pepp-regulation-2019-1238_en (accessed 05 August 2020).
 4. OECD (2007), “Comparing Pension Policies of OECD Countries”, in Pensions at a Glance 2007: Public Policies across OECD Countries, OECD Publishing, Paris. Available at: https://www.oecd-ilibrary.org/docserver/pension_glance-2007-3-en.pdf?expires=1598264544&id=id&accname=guest&checksum=784755C60C0BFAEB7B3F0C1C7F587628 (accessed 07 April 2020).
 5. The 2018 Pension Adequacy Report: current and future income adequacy in old age in the EU. Volume I (2018). Available at: <https://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=738&langId=en&pubId=8084&furtherPubs=yes> (accessed 04 August 2020).
 6. The World Bank’s Five Pillar Framework / за ред. Rajeeva Sinha: Open Library/Press Books Available at: <https://ecampusontario.pressbooks.pub/pensionfinance/chapter/topic-2-the-world-banks-five-pillar-framework/> (accessed 04 August 2020).
 7. What is the pan-European Personal Pension Product (PEPP)?: Overview. Available at: https://ec.europa.eu/info/business-economy-euro/banking-and-finance/insurance-and-pensions/personal-pension-products_en (accessed 04 August 2020).
 8. Doslidzhennya tinovoyi ekonomiky v Ukrayini [Research of the shadow economy in Ukraine]. Available at: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/doslidjennya-tinovoyi-ekonomiki-v-ukrayini--mayje-chvert-vvp--abo-846-mlrd-griven--perebuvaeye-v-tini> (accessed 07 August 2020).
 9. Kondrashov O. M. (2007) Zmist i znachennya systemnoho pidkhodu v mekhanizmi derzhavnoho upravlinnya [Content and significance of the system approach in the mechanism of public administration]. *Ekonomika ta derzhava*. No. 12, pp. 63–65.
 10. Kuchuk M. (2020) Ukraintsy ne protiv poluchat' zarplatu “v konvertakh” – issledovaniye [Ukrainians do not mind receiving salaries “in envelopes” – research]. *LIGA.Finance*. Available at: <https://finance.liga.net/ekonomika/novosti/ukraintsy-ne-protiv-poluchat-zarplatu-v-konvertah---issledovanie> (accessed 01 August 2020).
 11. Mel'nychuk V. (2019) Chas pensynoyi reform [Time of pension reform]. Available at: <https://tyzhden.ua/Economics/233428> (accessed 11 August 2020).
 12. Odarchenko K. (2020) Pyatyryvneva pensyna systema dlya zabezpechennya hidnykh pensiy [Five-level pension system to provide decent pensions]. Available at: <https://ua.112.ua/mnenie/piatyryvneva-pensiina-systema-dlia-zabezpechennia-hidnykh-pensii-520329.html> (accessed 11 August 2020).
 13. Varnaliy Z. S. Tinova ekonomika : sutnist, osoblyvosti ta shlyakhy lehalizatsiyi [Shadow economy: essence, features and ways of legalization: Monograph]. Available at: http://www.niss.gov.ua/book/tyn_ekon/index.htm (accessed 10 May 2011).